

Ergetowski, Ryszard / Różiewicz, Jerzy

Międzynarodowa konferencja Jan Evangelista Purkyně w nauce i kulturze

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 33/3, 907-911

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Fot. nr 8

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA JAN EVANGELISTA PURKYNĚ W NAUCE I KULTURZE

Konferencja i związane z nią uroczystości odbywała się w Pradze w dniach od 26 do 30 sierpnia 1987 r. Została ona zorganizowana w związku z dwustuleciem urodzin Purkyněgo — wybitnego uczonego, pioniera badań w zakresie eksperymentalnej fizjologii i histologii, a jednocześnie humanisty, który odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu świadomości narodu czeskiego. Organizatorami konferencji, jak i szeregu imprez jej towarzyszących, było wiele instytucji: Czechosłowacka Akademia Nauk, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Kultury, Ministerstwo Oświaty, Czechosłowackie Towarzystwo Medyczne im. Purkyněgo, Uniwersytet Karola w Pradze, Uniwersytet imienia Purkyněgo w Brnie oraz Czechosłowacki Komitet Narodowy Historii i Filozofii Nauki. Honorowy protektorat nad konferencją objął premier Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, Lubomir Štrougal.

Celem konferencji była nie tylko analiza i próba oceny osiągnięć Purkyněgo w rozlicznych dyscyplinach naukowych, lecz także ukazanie wpływu tego znakomitego uczonego na kształtowanie się świadomości narodowej oraz nauki i kultury na ziemiach czeskich w pierwszej połowie XIX stulecia. Organizatorom zależało przy tym na przedstawieniu powyższych zagadnień w szerszym kontekście europejskim, czemu służyć miała grupa referatów historyków z krajów sąsiadujących z ziemią czeskimi.

Zasadnicze obrady konferencji poprzedzone zostały uroczystą sesją, której otwarcie nastąpiło 27 sierpnia w Carolinum, w Wielkiej Auli, która choć uległa

modernizacji ma w sobie coś z prostoty i surowości „Stodoły”¹ Jana Husa. Przy dźwiękach surm i kotłów wkroczył do niej pochód senatu i profesorów Uniwersytetu Karola oraz przedstawiciele — reprezentowanych głównie przez rektorów — wszystkich wyższych szkół republiki czechosłowackiej, a także i Uniwersytetu Wrocławskiego², uczelni w której niegdyś (1823—1850) Purkyně był profesorem. Cały ten procesjonalny korowód przybrany był w tradycyjne stroje (togi purpurowe, czarne, fioletowe, zielone, birety) i uroczyste akcesoria (beria rektorskie i dziekańskie, łańcuchy, medaliony itp.). Wszystko to tworzyło niepowtarzalny nastrój, przypominając nam i kilkuset zgromadzonym, że jesteśmy w jednym z najstarszych uniwersytetów Europy.

Posiedzenie sesji uroczystej otworzył prof. Ctibor Dostálek, przewodniczący komitetu organizacyjnego obchodów dwusetnej rocznicy urodzin Purkyněgo. Po nim kolejno przemawiali: prezes Czechosłowackiej Akademii Nauk — prof. Josef Říman, rektor Uniwersytetu Karola — prof. Zdenek Česka oraz przedstawiciel UNESCO — Roul Pakkas. Następnie referat wprowadzający wygłosił prof. Eliana Trávníčkova (współautor referatu: prof. Stanislav Trojan), przypominając w ogólnych zarysach biografię J. E. Purkyněgo i jego osiągnięcia naukowe. Posiedzenie zamknął występ znakomitego kwartetu „Martinů”.

W tym samym dniu, w godzinach popołudniowych, rozpoczęły się obrady sekcyjne w gmachu Klubu Inżynierów i trwały one tu przez następne dwa dni (28—29 sierpnia). Obradowano w następujących sekcjach: *Plenarna; Nauka i kultura w kształtowaniu nowożytnych narodów; Wkład Purkyněgo do rozwoju nauki i aktualność jego dziedzictwa naukowego; Purkyně i organizacja nauki; Purkyně i filozofia; Purkyně i czeska nauka i kultura; Badania nad życiem i dziełem Purkyněgo.*

Gółem wygłoszono ponad 70 referatów i komunikatów, w tym 24 referaty przedstawili goście z zagranicy (ze Stanów Zjednoczonych — 5, Polski — 5, NRD — 4, Berlina Zachodniego — 2, Bułgarii — 2, RFN — 2, Austrii, Japonii, Wielkiej Brytanii i ZSRR — po 1). Na liście uczestników konferencji znaleźli się ponadto pojedynczy badacze z Nowej Zelandii, Meksyku i Szwajcarii.

Oczywiście, trudno było wysłuchać wszystkich referatów, zarówno ze względu na ich znaczną liczbę, jak i dwutorowość obrad, toczących się w tym samym czasie w różnych sekcjach. Referaty dotyczyły — jak już wspominaliśmy — nie tylko życia i dzieła Purkyněgo, ale też spraw daleko odbiegających od tej postaci. Niektóre z prelekcji w ogóle odbiegały od zasadniczego wątku konferencji, jak np. wystąpienie prof. Wery Pawłowej z Sofii, której dywagacje o marksyzmie-leninizmie i o wyzwalaniu Bułgarii z niewoli tureckiej żadnych związków nie miały ani z Purkyněm ani też z czasami, w których uczony czeski żył i tworzył. W niektórych referatach podejmowano też wątki bardzo szczegółowe, nieraz zaskakujące swą odległością od zasadniczego nurtu zainteresowań Purkyněgo, jak np. o jego stosunku, czy wypowiedziach, na tematy ekonomiczne, edukacyjne, muzealne, estetyczne, historiograficzne, a nawet dotyczące kolejnictwa.

Zdaje się, że dopuszczenie do głosu problematyki pobocznej zaważyło na pewnym przeładowaniu programu konferencji, co utrudniało percepcję podawanych na niej treści, przyswojenie bardziej ważkich merytorycznie kwestii. Nie ulega wątpliwości, że Purkyně to postać nieprzeciętna, wyrastająca ponad współczesnych, ale jego rozległe zainteresowania nie zawsze upoważniają do nadawania im tej rangi, jak się to zdarzało niektórym prelegentom.

¹ Popularna nazwa Betlejemskiej Kaplicy, w której wygłaszali kazania Jan Hus, Jakoubek ze Stříbra, Thomas Münzer.

² Uniwersytet Wrocławski im. Bolesława Bieruta reprezentował prorektor Witold Karwowski.

Istotne zagadnienia, którym uczony czeski nadał nowatorskie znaczenie, to organologia nauki, histologia, embriologia, fizjologia. W tych dziedzinach powszechnie uznawano jego zasługi, jego wkład w rozwój tych dyscyplin. Purkyně potrafił przy tym łączyć umiejętność obserwacji, zdolności eksperymentatorskie, z ostrożnością przy wyciąganiu wniosków, formułowaniu uogólnień. Natomiast jeżeli chodzi o neurologię i psychologię to — jak wykazywano w dyskusji — jego animatorska rola w tym zakresie, choć referenci starali się ją wyeksponować, budziła wątpliwości. Wydaje się, iż mimo niewątpliwych zasług Purkyněgo został on w tych dziedzinach zdystansowany przez Ernesta Heinricha Webera, Hermanna Ludwiga Helmholtza, Wilhelma Wundta.

Na osobną uwagę zasługują wystąpienia referentów z Polski. Spośród siedmiu osób, przybyłych z naszego kraju (zgłoszeń było natomiast znacznie więcej), pięć wygłosiło referaty. Jako pierwsza wystąpiła z prelekcją prof. Irena Stasiwicz-Jasiukowa, która starała się ukazać rolę nauki i kultury w kształtowaniu świadomości narodu polskiego w pierwszej połowie XIX w. Przeglądowy charakter posiadał również szkic doc. Jerzego Rózewicza o kontaktach Purkyněgo z polskimi intelektualistami, o zainteresowaniach, jakie budziła w tym środowisku postać uczonego czeskiego. Pozostałe referaty uczestników konferencji z Polski dotyczyły zagadnień jednostkowych. Tak więc prof. Tadeusz Heimrath z Akademii Medycznej we Wrocławiu omówił kontakty Purkyněgo z Ludwikiem Neugebauerem, dr hab. Zbigniew Domosławski z Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego przede wszystkim przedstawił kardiologiczną rozprawę Bogusława Palickiego wykonaną pod kierunkiem Purkyněgo, a mgr Wanda Grębecka z Warszawy przybliżyła słuchaczom postać Wojciecha Adamskiego, autora rozprawy poświęconej historii botaniki w Polsce, którą Adamski dedykował swojemu mistrzowi — Purkyněmu. W kilku też referatach badaczy czeskich znalazły się obszernie fragmenty z kręgu polsko-czeskich koneksji. O próbie ściągnięcia Purkyněgo na katedrę fizjologii w warszawskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej mówili Oldřich Ferdinand i Josef Sajner, a Marta Bečková, przedstawiając zainteresowania Purkyněgo spuścizną Jana Amosa Komenskigo, przypominała wyprawę czeskiego fizjologa do Leszna (1836 r.).

Obrazy konferencyjne zakończyły się w sobotę 29 sierpnia po południu, a wieczorem tego dnia uczestników konferencji podejmował bankietem w pałacyku „Lanna” prezes Czechosłowackiej Akademii Nauk. Nazajutrz spora część uczestników udała się na cmentarz na Vyšehradzie, gdzie złożyła wieńce na grobie Purkyněgo, a następnie dwoma autokarami pojechano do Libochovic (leżących około 50 km od Pragi), miasta w którym urodził się Purkyně. W Libochovicach m.in. zwiedzono stałą ekspozycję poświęconą życiu i dziełu Purkyněgo i złożono kwiaty pod jego pomnikiem.

Z okazji dwustulecia urodzin Purkyněgo zorganizowano w Pradze dwie związane z nim wystawy. Pierwsza pt. *J. E. Purkyně w nauce i kulturze* miała miejsce w Muzeum Narodowym przy Placu Wacława (Vaclavské náměstí). Zawiadaniem o niej elegancko wydany, przygotowany z wielkim smakiem prospekt. W meritum spraw z nią związanych wprowadzał osobny druczek opracowany przez sekretarza komitetu organizacyjnego obchodów 200-lecia urodzin Purkyněgo, dra Jana Janko. Na wystawie pokazano kilka modeli wybitnych na cześć Purkyněgo (brak wśród nich było egzemplarza, któremu patronował Wrocławski Oddział Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny), kilka fotografii przedstawiających uczonego, typy używanych przez niego mikroskopów, skamieliny amonitów ofiarowanych przez Purkyněgo Muzeum Narodowemu, egzemplarze jego dzieł nie tylko przyrodniczych, ale także o charakterze humanistycznym (np. przekłady ballad F. Schillera i utworów J. W. Goethego), egzemplarze czasopism przezeń redagowanych, bądź z którymi współpracował.

Nieco inny charakter posiadała wystawa urządzona w Galerii Narodowej w dawnym klasztorze bł. Agnieszki (obiekt z 1234 r.). W jednej z sal zgromadzono pamiątki po J. E. Purkyněm, a w sąsiadującej wystawiono obrazy jego syna Karola, w tym wykonane przez niego portret ojca z 1868 r. Na wystawie znalazł się też portret Purkyněgo pędzla P. Maixmera z 1862 r. oraz studium głowy czeskiego uczonego wykonane przez znanego malarza J. Maneša, jak też szereg podobizn wykonanych techniką drzeworytniczą i litograficzną. W Galerii można było także oglądać kilka prac Purkyněgo wydanych w języku czeskim i niemieckim, parę autografów, redagowaną przez niego „*Živě*”, nieco dyplomów wydanych mu przez uczelnie i towarzystwa naukowe oraz medali. Nie była to zaskakująca swym bogactwem ekspozycja, ale urządzona estetycznie i z umiarem.

Z okazji 200-lecia urodzin Purkyněgo Czechosłowacka Akademia Nauk, jak i Uniwersytet Karola, a także inne instytucje i organizacje, wydały szereg związanych z tą postacią publikacji zwartych, dedykowano mu całe zeszyty niektórych czasopism, ogłoszono wiele artykułów o nim. Na niektóre z tych wydawnictw warto zwrócić uwagę.

Przede wszystkim należy odnotować ukazanie się okazałej biografii Purkyněgo wydanej przez wydawnictwo lekarskie Avicenum (*Jan Evangelista Purkyně. Život a dílo*), a także pięknie wznowionej słynnej pracy Purkyněgo *Akademia*.

Interesującą pozycją okazała się publikacja Josefa Brožka z Uniwersytetu Lehigh w Stanach Zjednoczonych oraz Jiřego Haskoveca z Uniwersytetu Karola w Pradze pt. *J. E. Purkyně and Psychology with a focus on Unpublished Manuscripts* (wyd. Czech. Akad. Nauk — Academia). Jest ona dla nas tym ciekawsza, że obejmuje teksty uczonego z czasów jego profesury w Uniwersytecie Wrocławskim.

Następny tytuł to *Jan Evangelista Purkyně k 200. výroči narozeni* (edycja faksimilova) w serii *Edice dokumentů z fondů Státniho ústředního archivu v Praze*. Ma on dla badaczy życia Purkyněgo niebagatelne znaczenie. Podobnie archiwalnego typu (tym razem w formie drukowanej) jest pozycja *Jan Evangelista Purkyně v dokumentech Archivu Univerzity Karlovy* w opracowaniu Blanki Zilinskiej i Jindiry Duchoňovej. Całość wydano bardzo starannie, opatrując erudycyjnym wstępem w wersjach czeskiej, rosyjskiej i angielskiej. Wartościowym uzupełnieniem tej pozycji jest spis wszelkiej dokumentacji odnoszącej się do Purkyněgo, zebranej przez pracowników czeskich i słowackich archiwów, pod redakcją Jiřego Berana. Ów inwentaryzacyjny przegląd pt. *Soupis pramenů k životu a dílu Jana Evangelisty Purkyně uložených v československých archivech* wydał Instytut Czechosłowackiej i Powszechnej Historii Czechosłowackiej Akademii Nauk. Tu również mamy do czynienia ze wstępem w trzech wersjach językowych (czeskiej, angielskiej, rosyjskiej) autorstwa Jana Janko.

Dużą rangę naukową posiada specjalny zeszyt Purkinowski organu praskiej uczelni „*Acta Universitatis Carolinae*”. W serii „*Historia Universitatis Carolinae Pragensis*” (t. XXVII, fasc. 1) znajduje się pięć artykułów poświęconych młodości, studiom i pracom badackim znakomitego fizjologa, jego kontaktem z Rosjanami. Do rozpraw dołączono purkiniana znajdujące się w Muzeum Piśmiennictwa Narodowego na Strahovie. Ten obszerny zeszyt (232 strony) zawiera także aneks do wydanej uprzednio korespondencji Purkyněgo z V. Hanką i P. J. Šafaříkem.

Nie zabrakło także publikacji o charakterze popularnonaukowym. Zaliczyć do nich należy Václava Koteka i Ladislava Nikličeka *Jan Evangelista Purkyně i jeho miejsce w historii medicyny oraz przyrodoznawstwa w XIX wieku* (wyd. CzAN) w wersji angielskiej i rosyjskiej. Załączona do tej książeczki literatura przedmiotu jest wielce pomocna dla chcących pogłębić swe wiadomości o czeskim naukowcu. Zamieszczone w tomiku ilustracje (wśród nich także z Wrocławia) znacznie oży-

wiają tekst. Wreszcie wspomnijmy, że Miejska Rada Narodowa w Libochovicach wydała drukiem dwie broszury: *Libochovice město Jana Evangelisty Purkyně* oraz *Vzpomínky Jana Evangelisty Purkyně na mláďi prožitě v Libochovicích*.

Nadmienimy także, że z okazji konferencji wybito medal, według projektu M. Knoblocha. Awers przedstawia głowę Purkyněgo z profilu i daty: 1787—1987; rewers natomiast symbol nauk medycznych (wąż Eskulapa) i napis: „*Memoriae viri doctissimi Joannis E. Purkyně ducentis abhinc annis nati*”.

Ryszard Ergetowski, Jerzy Róźiewicz
(Kraków, Warszawa)